

Tetiana Petrova

V. N. Karazin Kharkiv National University, Ukraine

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9534-9891>

Важливий і нескорений науковий осередок у Південно-Східній Україні: Донецьке обласне відділення Наукового Товариства ім. Шевченка

*Донецьке обласне відділення Наукового Товариства ім. Шевченка:
до 150-річчя Наукового Товариства ім. Шевченка в Україні,
укладачі В. Білецький, М. Ковбuz, Львів 2023. 70 с.*

Important and unconquered scientific center in South-Eastern Ukraine: the Donetsk regional branch of Shevchenko Scientific Society

*Donetsk regional branch of Shevchenko Scientific Society: on the 150th anniversary
of Shevchenko Scientific Society in Ukraine, editors V. Biletskyi, M. Kovbuz, Lviv
2023. 70 p.*

Abstract

Volodymyr Biletskyi and Myroslava Kovbuz dedicated the new publication 'Donetsk regional branch of Shevchenko Scientific Society' (2023) to the 150th anniversary of Shevchenko Scientific Society in Ukraine. The publication reveals the importance of the source that presents the latest historiography of the Ukrainian science, in particular, the development trends and multifaceted activities of the Donetsk Regional Branch of Shevchenko Scientific Society (1997), as well as the results of fundamental scientific research of its members, dedicated to the interests of the national state in the modern period. It is emphasized that the Donetsk Regional Branch of Shevchenko Scientific Society as a public organization and a legal entity has been playing the role of the South-Eastern center of Shevchenko Scientific Society for almost three decades. The substantive description of the Branch's achievements was highly appreciated; its powerful potential, stability, steadfastness and resistance to the Russian aggressive influence were testified. The need to qualify the publication as a reference work was determined, and it was noted that it has the distinct features of a scientific auxiliary biobibliographical manual. It was concluded that the information about the activities of the Donetsk regional

branch of Shevchenko Scientific Society, which is presented in the source, can be the fundamental fragment in the reconstruction of the general history of the Shevchenko Scientific Society in Ukraine.

Keywords: reference publication, Donetsk regional branch of Shevchenko Scientific Society, historiography, Shevchenko Scientific Society, South-Eastern center of Shevchenko Scientific Society.

Нове видання „Донецьке обласне відділення Наукового Товариства ім. Шевченка” (2023), упорядковане Володимиром Білецьким і Мирославою Ковбуз, присвячене 150-річчю Наукового Товариства ім. Шевченка (далі НТШ) в Україні. Ювілеї НТШ – це справжнє торжество. Зокрема, під час святкування його 140-річчя голова Товариства в Україні Олег Купчинський наголосив:

Для декого – це дні спогадів про минуле і підсумки наукових буднів, для інших – очікування „з надією на розширення і подальше поглиблення задуманих ідеалів” Товариства, для інших, зокрема молоді, – свято прилучення до добрих і давніх традицій, а водночас перші кроки наукових спроб у сьогоденні, а всіх разом – свято єднання науковців різних професій і зацікавлень України та інших країн і підбиття підсумків із константою нових завдань у нових історичних умовах¹.

Аналізоване джерело надзвичайно важливе, оскільки презентує новітню історіографію української науки, зокрема тенденції розвитку й полігранної діяльності Донецького обласного відділення НТШ, результати фундаментальних наукових досліджень його членів, відданих інтересам національної держави. Праці, пов’язані з відповідними ювілейними датами Донецького відділення НТШ², цінні для сучасників та нащадків, позаяк сприяють

¹ О. Купчинський, *140 Naukovomu tovarystvu im. Shevchenka* [v:] „Visnyk NTSh”, red. О. Купчинський, Lviv 2013, № 49, s. 8.

² Див., напр.: D. Biletskyi, A. Karas, *Donetske viddilennia Naukovoho Tovarystva im. Shevchenka: 10 rokiv stanovlennia i rozvytku* [v:] „Donechchyna”, Donetsk 2007, 7 serp.; I. Pavlii, *Persha masova hromadska orhanizatsiia Donechchyny: istoriia Donetskoho Tovarystva ukrainskoi movy im. T. Shevchenka* [v:] „Skhidnyi variant”, Kyiv 2024, 29 kvitnia, <https://v-variant.com.ua/article/donetske->

посиленню розвитку й употужненню суверенності інтелектуальної нації, свободи її самодостатньої наукової думки тощо.

Сьогодні, у період незалежності України, а також у часи існування численних наукових і науково-дослідних інституцій, функціонування громадської академії наук як згуртування наукових сил національно-патріотичного спрямування є актуальним. Новітній період історії НТШ в Україні розпочався 1989 р., що пов'язано з його відновленням на Установчих зборах у м. Львові. Наукову роботу НТШ здійснюють Президія (керівний орган), шість секцій (історично-філософська, філологічна, етнографія та фольклористики, мистецтвознавства, фізико-математична, природознавства й медицини) і 37 комісій. Від 1996 р. утворено 20 територіальних осередків, а також Донецьке відділення Наукового Товариства ім. Шевченка (1997) (далі Відділення), його голова – професор Володимир Білецький.

Розглядувана праця розкриває значущість зазначеного наукового осередку на Донеччині. Майже три десятиліття Відділення як громадська організація і як юридична особа (2005) виконує роль Південно-Східного Центру НТШ. У межах Відділення постійно діють такі секції: цикл гуманітарних наук – історія, філософія, мовознавство, літературознавство, економіка, психологія, соціологія, культурологія; цикл точних наук – гірництво, хімія, математика, фізика, медицина.

Навіть під час російської збройної агресії проти України (2014) та після повномасштабного російського вторгнення (2022) Відділення не припинило своєї діяльності. Розосередившись по Україні, Польщі, США та інших країнах, його члени як справжні сподвижники вже понад 10 років поширюють правду про події в Україні, виявляють монолітну національну солідарність у націєтворенні, підтримують організоване

tovarystvo-shevchenka/ [dostup: 03.06.2024]; *Khronika Donetskoho viddilennia Naukovoho Tovarystva im. Shevchenka*, uporiad. i red. V. S. Biletskyi. Naukove tovarystvo im. Shevchenka, Donetsk 2007; *Khronika Donetskoho viddilennia Naukovoho Tovarystva im. Shevchenka*, uporiad. i red. V. S. Biletskyi, Naukove tovarystvo im. Shevchenka, Donetsk 2012.

спілкування через ІТ-комунікації і неперервно розбудовують українську науку, оберігають національно-культурну й ідеологічну соборність, інтелектуальні і духовні цінності, продовжують дослідницьку, публікаційну, редакційну, видавничу справи. На прикий жаль, унаслідок ворожої окупації міста Донецька в 2015 р. Відділення втратило будівлі, приміщення видавництва, музеїв, друковані матеріали, бібліотечний фонд (понад 1000 книг) та багато іншого.

В анотації до аналізованого опублікованого видання укладачі Володимир Білецький та Мирослава Ковбуз інтерпретують його як брошуру, у якій подано інформацію „з історії утворення і розвитку Донецького відділення НТШ, показано доробок членів Відділення НТШ в галузі гуманітарних та природничих наук за період 1997–2023 рр. Описані наукові експедиції та творчі відрядження членів Відділення НТШ, закордонні контакти”. Водночас на останній сторінці роботи зафіксовано, що це довідкове видання. Тож, урахувуючи ступінь аналітико-синтетичного опрацювання презентованої інформації, цю публікацію варто, на наше переконання, кваліфікувати як довідкове видання і вналежнити до наукового, інформативного типу праць, оскільки вона містить систематизовані відомості щодо надрукованих джерел, їх бібліографічний опис, узагальнює і популяризує доробок названого Відділення та його учасників у відповідних галузях знань упродовж діяльності.

Зміст досліджуваного джерела дає змогу вповні і високо оцінити різновекторність досягнень Відділення, а також засвідчує його потужний потенціал, а передусім стійкість, незламність і протидію російському загарбницькому впливові. Книжка побачила світ у Львові, у видавництві Наукового Товариства ім. Шевченка. Попри те, що її обсяг становить 70 сторінок, вона характеризується змістовністю / інформативністю: тут акумульовано важливі й корисні відомості про національні наукові знання і мудрий досвід української інтелігенції Донеччини.

Структуру роботи формують три розділи. Зокрема, у розділі „Загальна характеристика Донецького відділення НТШ” (с. 3–11)

усебічно розкрито його склад (с. 3), історію утворення і розвитку (с. 3–5), підсумовано доробок у галузі гуманітарних наук (с. 3–9), у галузі природничих наук (с. 9–12), а також схарактеризовано наукові експедиції, відрядження з науково-дослідницькими цілями (с. 12–13), закордонні контакти (с. 13) і, відповідно, подано підтвердну літературу (с. 13).

Праця має виразні ознаки науково-допоміжного біобібліографічного посібника, що зумовлено наявністю ретроспективних біографічних відомостей про видатних членів організації, а також бібліографічну інформацію про їхні наукові публікації та літературу про них. Відомості про склад зазначеного Відділення цінні, дають змогу персоніфікувати його історію, досліджувати в межах глобальних процесів і подій окремих учених їхні здобутки і напрацювання. Зокрема, кількість членів розглядуваної організації в різні роки становила від 20 до 75 осіб, а саме: сім дійсних членів (на 2023) – д-р тех. н., проф. Володимир Білецький (1998), д-р хім. н., проф. Йосип Опейда (2010), д-р філол. н., проф. Анатолій Загнітко (2011), д-р філол. н., проф. Валентина Соболев (2015), д-р філол. н., проф. Віра Просалова (2015), канд. іст. н., проф. Ігор Козловський (2019), д-р тех. н., проф. Геннадій Гайко (2022); колишні дійсні члени НТШ – д-р іст. н., проф. Василь Пірко (2009) (народ. 1935 – пом. 2012), Ігор Пасько (2008) (народ. 1940 – пом. 2021) (с. 3). Співпрацюючи з науковцями закладів вищої освіти, науково-дослідних інституцій, відомими вченими Східної Слобожанщини, провідними фахівцями регіону, Відділення розширює склад учасників.

Упорядники видання скрупульозно висвітлили найважливіші аспекти діяльності Відділення. Головна його мета – „розвиток і координація на міжгалузевій основі наукових досліджень, які будуть сприяти збагаченню духовної та матеріальної культури українського народу, розбудові Української держави” (с. 4–5). Визначальною особливістю його роботи до 2014 р. є тісне співробітництво з ресурсною дослідницько-видавничою громадською організацією „Український культурологічний центр” (заснований

1994 р.). На базі Відділення створені відповідні осередки в Слов'янську (Донецька область), Луганську та ін.

Неоцінним є внесок Відділення у вітчизняну термінографію, лексикографію, науку, техніку, освітній процес, наукову періодику тощо. Зокрема, його дослідно-видавничий доробок формують енциклопедії, словники, монографії, науково-практичні й науково-навчальні видання з літературознавства, педагогіки, філософії, історії, технічних наук тощо (усього понад 400 назв книг), періодичні та серійні джерела (понад 300 чисел) (с. 5–6). Підкреслимо дотримання повноти бібліографічного опису презентованих публікацій, часописів, збірників матеріалів конференцій, що суттєво пришвидшує і полегшує їх пошук. Водночас за активної творчої, організаційної і фінансової підтримки НТШ-Америка впродовж 2001–2013 рр. у підготовці „Гірничого енциклопедичного словника” (12700 статей) узяли участь понад 100 авторів; в укладанні „Малої гірничої енциклопедії” (17350 термінологічних і номенклатурних од.) – близько 150 авторів. Названі термінографічні видання ХХІ ст. беззаперечно заґрунтували основу національного термінофонду, зокрема поняттєво-термінологічний апарат гірничої галузі та ін.

Украплені в текст праці світлини, що презентують активну діяльність Відділення, роботу його Ради, виступи голови – професора Володимира Білецького – та інших учасників, епізоди проведених численних міжнародних та всеукраїнських наукових конференцій, щільно заставлені бібліотечні полиці видрукованими книгами тощо, набувають особливого значення для сучасників зі Східної Слобожанщини – закарбовують подієвість процесу культуро- і націєтворення, наснажують примножувати інтелектуальний потенціал і боронити незалежність держави на духовній, культурній, науковій, освітній нивах.

Вагомим є заснування Донецьким відділенням 1998 р. серії брошур „Бібліобіографія вчених Донбасу” (до 2023 р. випущено понад 10 брошур), що підготовлені до ювілеїв відомих його дослідників, а також тих, хто здійснив значний внесок у розвиток

української науки³. Побудова названих брошур типізована, містить короткий нарис наукової і громадської діяльності вченого, його творчої лабораторії, список (показчик) основних друкованих наукових праць.

У розділі „Творчі портрети дійсних членів НТШ (з Донецького відділення)” (с. 14–72) усебічно схарактеризовано творчі портрети ентешівців, які згруповано за науковими напрямками: природничі науки – Володимир Білецький (1998), Йосип Опейда (2010), Геннадій Гайко (2022); гуманітарні науки – Ігор Пасько (2008), Василь Пірко (2009), Анатолій Загнітко (2011), Валентина Соболев (2015), Віра Просалова (2015), Ігор Козловський (2019). Крім того, структурний компонент „Інші провідні діячі Донецького відділення НТШ” (с. 73–74) розкриває інтелектуальні напрацювання Дмитра Білого, Ганни Онкович, Василя Суярка, Олени Башун, Тетяни Єщенко.

Творчі портрети донецьких ентешівців відображено з урахуванням аспектуальної єдності виняткової та різнорівневої інформації, а саме: розкриття сторінок біографії науковців, окреслення їхніх вагомих здобутків, висвітлення їхньої ролі як фундаторів і лідерів наукових шкіл, інформування про міжнародну співпрацю, а також про активну участь у редакційних колегіях наукових часописів, презентування калейдоскопів публікацій, відомостей про громадсько-політичну активність тощо. Застосований у роботі прийом портретування наукової думки може, на наше переконання, спонукати читачів-сучасників, які представляють нову наукову генерацію, насамперед шанувати попередників, наслідувати традиції духовно-інтелектуального розвитку нації та ін.

³ Див., напр.: О. Bashun, V. Olifirenko, *Biletskyi Volodymyr Stefanovych=Biletskyi Volodymyr S. Do 70-richchia vid dnia narodzhennia V. S. Biletskoho: biobibliohr. pokazhchyk*, Naukove tovarystvo im. Shevchenka, Donetsk oblasne viddilennia, Kharkiv–Lviv 2020; *Valentyna Oleksandrivna Sobol. Biobibliohrafichnyi pokazhchyk*, ukl. i vidp. red. M. Zhulynskiy, vidp. za vyp. V. Biletskyi, Naukove tovarystvo im. Shevchenka, Donetsk 2005.

У книзі не лише зібрано значний довідковий матеріал, а й підкреслено надзвичайно важливий вклад членів Відділення у поступ української науки, які створили наукові часописи, що є інтелектуальними платформами, через які відбувається наукова комунікація між фахівцями і пропагуються результати їхніх досліджень. Зокрема, професор Володимир Білецький – ініціатор 1–2 випусків науково-технічного журналу „Нафтогазова інженерія” (2015–2017), а також 1–5 випусків наукового журналу „Геотехнології” (2018–2022); професор Анатолій Загнітко започаткував в Україні міжнародне наукове фахове видання категорії Б „Лінгвістичні студії *Linguistic Studies*” (усього 47 випусків), що входить до семи авторитетних наукометричних баз; професор Валентина Соболев – фундаторка наукового щорічника „*Studia Polsko-Ukraińskie*” (Варшава, Республіка Польща), який продовжує поважні традиції часопису „*Warszawskie Zeszyty Ukrainoznawcze*”, що видавався (1989–2008) кафедрою українознавства Варшавського університету, Польським товариством українознавства та Науковим товариством ім. Шевченка. Перший випуск цього щорічника був присвячений 200-річчю від дня народження Тараса Шевченка.

У завершальному розділі „Тези до концепції побудови і діяльності НТШ і Донецького відділення НТШ” (с. 75) Володимир Білецький сформулював положення, що визначають перспективу, поступ та розбудову успішного наукового осередку Південно-Східної України та НТШ в Україні. Викладені положення постулюють, наприклад, інтенсивне актуалізування всіма структурами НТШ новітніх технологій, насамперед застосування сайтів, інтернет-сторінок тощо. Пропагування інформації у всесвітній мережі Інтернет, а також соціальних мережах, зокрема Facebook та X (раніше Twitter), як видається, сприяло б популяризуванню їх напрацювань в умовах глобалізування та модернізування. У пропонованих тезах доречно наголошено на важливості створення в друкованому та електронному форматах книг (підручників і посібників /переважно в кооперації з вишами/, монографій /передусім у співпраці з НАН України/,

енциклопедій, тлумачних та перекладних словників), журналів, вісників, хронік тощо. Акцентовано й на потребі створення потужних відділень НТШ у Києві, Харкові, Львові, Донецьку, Сімферополі, Одесі, Дніпрі, що матимуть свою мережу осередків. Водночас підкреслено значущість дотримання принципу рівномірності розподілу дійсних членів по території України під час формування його керівного складу.

Отже, у контексті сьогодення і вивчення історії Відділення видання Володимира Білецького й Мирослави Ковбуз „Донецьке обласне відділення Наукового Товариства ім. Шевченка”, присвячене знаковій події в житті української науки – 150-річному ювілею Наукового Товариства ім. Шевченка, надзвичайно важливе. Праця вирізняється дослідницькою ретельністю, високою інформативністю, точністю, почасти ілюстративним супроводом, що внаочнює відображення ключових шарів інформації. Викладені відомості в аналізованому джерелі можуть бути потужним, опорним фрагментом у реконструюванні загальної історії Наукового Товариства ім. Шевченка в Україні.

Донецьке обласне відділення Наукового Товариства ім. Шевченка – унікальний феномен духовності української нації, просвітницький осередок європейського рівня. Полівекторність наукової, організаційної, культурної, громадської та інших практик співтовариства привертає дослідницьку увагу в аспекті студіювання перспективи дисциплінарних і міждисциплінарних вимірів тощо.

References

- Kupchynskiy O., *140 Naukovomu tovarystvu im. Shevchenka* [v:] „Visnyk NTSh”, red. O. Kupchynskiy, Lviv 2013, № 49, s. 1–9.